

УДК 351

Коляда Ю. С.

аспірантка кафедри права та публічного управління,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

Купрійчук В. М.

д.держ.упр., професор,
професор кафедри права та публічного управління,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ПРОЦЕСИ СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В ДОБУ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ 1917-1918 рр.

Розпад Російської імперії, системи соціальних відносин яка базувалась на авторитарно-монархічних засадах і пріоритеті інтересів держави над інтересами конкретної людини, дав поштовх національно-державному відродженню України, поширенню ідей рівності осіб, природних невід'ємних прав і свобод людини.

Вихідною точкою процесу становлення інститутів прав людини в Україні було утворення і діяльність Української Центральної Ради (УЦР) (березень 1917р. - квітень 1918р.). Ставлячи за мету відновлення української державності, УЦР найголовнішим вважала права людини, які матеріалізувались у програмних основоположних документах – універсалах, деклараціях Генерального Секретаріату [1].

III Універсал УЦР (20.11.1917 р.) проголосив утворення Української Народної Республіки (УНР), а також особисті, політичні, соціально-економічні права та свободи: свободу слова, друку, віросповідання, зборів, об'єднань, страйків, запровадження восьмигодинного робочого дня, недоторканість особистості і житла, скасування смертної кари та амністію політичним в'язням, зміцнення і розширення прав місцевого самоврядування. На противагу авторитарним традиціям російської правової системи, в УНР проголошувалось право людини на судовий захист через справедливий, незалежний, "відповідний духові народу" суд. Характерною рисою було те, що декларувалися не тільки індивідуальні, а й колективні права. Росіяни, євреї, поляки і всі інші народи, які проживали на території України, отримали право на національно-персональну автономію "для забезпечення їм права і свободи самоврядування в справах їх національного життя" [2].

Хоча перші акти у сфері прав людини – універсали УЦР та декларації Генерального Секретаріату – мали здебільшого політико-декларативний характер, згодом вони отримали законодавче закріплення у нормативних актах вищої юридичної сили – законах Центральної Ради. Однак, аналіз практичного втілення правових норм у суспільні відносини свідчить, що лідери ЦР обмежувалися проголошенням прав людини, не прагнучи здійснити докорінних змін у соціально-економічному житті України.

У період УЦР було закладено основи інституту громадянства, який є базовою категорією при визначенні відносин між особою та державою. Відповідно до ухваленого в березні 1918 року закону встановлювалися основні

принципи громадянства, як: єдине громадянство УНР, добровільність громадянства, повнота прав громадян УНР, дозвільний порядок виходу з громадянства. Однак реальне право набуття громадянства мали лише особи, які протягом трьох років постійно проживали на території республіки і "ніколи не були помічені в діяльності, спрямованій проти української державності" [3].

Право громадян на незалежний, справедливий суд повинна була забезпечити судова реформа: на альтернативній основі були проведені вибори суддів, упорядковувалася прокурорський нагляд, утворювалися апеляційні суди. Але складне внутрішнє становище в державі змушувало українську владу дедалі настійніше звертатися до надзвичайного правосуддя, яке згідно з "Інструкцією військовому революційному суду" застосовувалось за тяжкі злочини.

Також, закріплювався широкий спектр гарантій прав та свобод особистості. Жодна людина не могла бути затримана на території України без рішення суду. Смертна кара, катування і всі інші дії, що принижують людську гідність, скасовувалися. Встановлено заборону на обшуки житлових приміщень, застосування конфіскації як покарання, обєрігалась таємниця листування. Припинення громадянських свобод допускалось тільки в умовах війни чи державного перевороту, строком не більше як на три місяці, про що мав бути виданий спеціальний закон. Подвійне громадянство не дозволялось. Кожен громадянин УНР мав змогу вийти з громадянства за власною заявою до уряду, але позбавлення громадянства проводилось тільки за рішенням суду [4].

За конституцією закріплювалася ідея народного суверенітету і встановлювалася форма реалізації даного суверенного права громадян УНР – Всенародні збори України. Громадяни, які досягли 20 років, мали право брати участь у державному та місцевому управлінні шляхом активного і пасивного виборчого права, яке було загальним, рівним, таємним. Не мали права голосувати і бути обраними тільки особи, визнані у законному порядку душевнохворими. Позбавлення виборчого права допускалось тільки за рішенням суду. Водночас на конституційному рівні не було зафіксовано таку форму безпосередньої участі громадян в управлінні державними справами, як референдум, який належить до фундаментальних конституційних засад суверенітету народу [5].

Список літератури

1. Мироненко О.М. Витоки українського революційного конституціоналізму 1917-1920 рр. Теоретико-методологічний аспект: Моногр. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2002. – 260 с.
2. Копиленко О.Л., Копиленко М.Л. Держава і право України. 1917-1920 рр. Навч. посіб. – К.: Либідь, 1997. – 208 с.
3. Яременко Т. Становлення інституту прав людини в історії українського державотворення (1917-1920 рр.) /Вісн. НАДУ. – 2003. – Вип.3. – С. 406 – 413.
4. Конституційні акти України. 1917-1920. Невідомі конституції України. – К.: Філософ. і соціолог. думка, 1992. – 272 с.
5. Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття. – К.: Укр. письменник, 1994. – 412 с.